

پوهنتون سرپل

مجله علمی - تحقیقی ارمان انبیر

سال دوم، شماره دوم (مسلسل چهارم) ۱۴۴۷ هجری قمری

عوامل جنگ‌های یونان و فارس و نتایج آن

پوهنوال شکرپه چقماق^۱

چکیده

جنگ‌های یونان و فارس یکی از مهم‌ترین نبردها در تاریخ باستان محسوب می‌گردد که در تحولات سیاسی، نظامی و فرهنگی منطقه تأثیرات قابل ملاحظه‌ای را دارا بوده است. در شکل‌گیری این جنگ‌ها مجموعه‌ای از عوامل سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی نقش داشته و باعث تغییر مسیر تمدن‌های شرق و غرب گردیده است. اهداف عمده این تحقیق را شناسایی علل و عوامل موثر در وقوع جنگ‌های یونان و فارس، تحلیل استراتژی‌های جنگی هر دو دولت و بررسی تأثیرات جنگ‌ها بر ساختار سیاسی و اجتماعی دولت‌های یونان و فارس تشکیل می‌دهد. در تحقیق هذا با تکیه بر روش تحقیق منابع کتاب-خانه‌یی اطلاعات و رویدادهای مرتبط به تحقیق از کتب معتبر تاریخی و مقالات علمی محققان گردآوری و مورد تحلیل و تجزیه قرار گرفته است. یافته‌های تحقیق نشان دهنده آن است که شاهان فارس به منظور گسترش قلمرو خویش به اراضی متمدن دور و نزدیک چشم دوخته و تلاش می‌کردند؛ تا این مناطق را به قلمرو شان ضمیمه و از آن بهره بگیرند. این امر باعث بروز یک سلسله جنگ‌ها در بین دولت‌های یونان و فارس گردیده و در نتیجه باعث شد؛ تا دولت فارس شکست خورده و یونان وارد مرحله جدیدی شد که عصر طلایی یونان نامیده می‌شود.

^۱ دیپارتمنت تاریخ، پوهنخی تعلیم و تربیه، پوهنتون جوزجان.

ایمیل آدرس: shukriachaqmaq@gmail.com

اورکید شماره: <http://orcid.org/0009-0002-1386-6033>

کلمات کلیدی: آتن، اسپارت، پلاته، سالامین، فارس، ماراتون، یونان.

مقدمه

الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ مِنْ لَانَبِيِّ بَعْدَهُ.

در طول تاریخ جنگ‌ها در تعیین سرنوشت ملت‌ها و تمدن‌ها نقش تعیین کننده داشته اند که برخی از آن‌ها کوتاه مدت و برخی دیگر با گذشت زمان مسیر تاریخ را تغییر داده، در فرهنگ، سیاست و آینده ملت‌ها تاثیر عمیقی گذاشته است. یکی از برجسته‌ترین و سرنوشت سازترین جنگ‌ها در تاریخ کشورهای یونان و فارس، جنگ‌های است که در قرن پنجم ق.م در بین این دو دولت به وقوع پیوست؛ چون فارس در قرن پنجم ق.م امپراتوری وسیع را تشکیل داده بود که از هند تا بحیره ایجن و از قفقاز تا مصر وسعت داشته و یکی از بزرگ‌ترین امپراتوری جهان در آن عصر به شمار می‌رفت. شاهان امپراتوری فارس تلاش می‌نمودند؛ تا به منظور گسترش قلمرو خود به سرزمین‌های متمدن دست اندازی نموده و باعث وسعت قلمرو خویش گردد. به همین منظور بعد از اینکه جزایر کرانه‌های غربی آسیای صغیر را اشغال نمود، تصمیم گرفت؛ تا تمام سرزمین یونان را تحت اداره خود داشته باشد که این امر باعث بروز یک سلسله جنگ‌ها در بین کشورهای یونان و فارس شد.

هدف اساسی این تحقیق را دریافت عوامل عمده جنگ یونان و فارس، تحلیل استراتژی‌های نظامی طرفین درگیر جنگ، ارزیابی تاثیرات این نبردها در سرنوشت مردم و تمدن‌های شرق و غرب تشکیل می‌دهد. دولت شهرهای یونان به منظور دفاع از سرزمین خود تصمیم گرفتند؛ تا در مقابل دولت فارس ایستاده‌گی نموده و از نفوذ آن‌ها به سرزمین‌های اصلی یونان جلوگیری نمایند. مقاله علمی هذا در شناخت علل جنگ و استراتژی‌های نظامی، بررسی تاثیرات سیاسی و تحولات جهانی، تعاملات فرهنگی و تمدنی و آموزش درس‌های تاریخی برای آینده دارای اهمیت می‌باشد. این تحقیق برای دریافت پاسخ به سوالات زیر انجام پذیرفته است:

۱. کدام عوامل باعث بروز جنگ‌های یونان و فارس گردید؟
۲. جنگ یونان و فارس کدام پیامد را در قبال داشت؟
۳. کدام عوامل باعث شکست امپراتوری فارس گردید؟

پیشینه تحقیق

پیشینه تحقیق شامل بررسی مطالعات، تحقیقات و منابع تاریخی است که در مورد جنگ‌های یونان و فارس انجام شده اند. به کمک این بخش ما می‌توانیم از دیدگاه‌های مختلف در مورد جنگ‌های یونان و فارس درک بهتری داشته و جایگاه تحقیق خود را در میان تحقیقات موجود مشخص نماییم.

مطالعات اولیه در مورد جنگ‌های یونان و فارس عمدتاً بر اساس منابع تاریخی باستانی بوده که توسط مؤرخان یونانی و ایرانی نوشته شده است. مؤرخان و محققان بعدی موضوع جنگ‌های یونان و فارس را به شکل عمومی به بررسی گرفته و در زمینه معلومات ارزشمندی ارایه نموده اند که تعدادی از آنها به عنوان پیشینه معرفی می‌گردد:

محترم منور شاه مالستانی در کتاب خود تاریخ جهان باستان در مورد جنگ یونان و فارس بحث مفصلی داشته و چنین آورده است: پس از ختم جنگ پلاته یونانیان برای آزاد ساختن دولت شهرهای یونانی که در سواحل غربی آسیای صغیر قرار داشتند به جنگ تعرضی علیه فارسیان دست زده و پیروز گردیدند. با ختم این جنگ حملات فارسیان بر یونان کاملاً دفع گردیده و مسیر جنگ تغییر یافت و در نتیجه یونانیان سیادت تجارتي را دوباره در بحیره ایجن و بحیره سیاه به دست آورده و مناطق از دست رفته را دوباره تصرف کردند (مالستانی، ۱۳۹۸، ج. ۵، ص. ۷۶). همین گونه امیر علی سکندر پور در مقاله خود (نبرد ترموپیل) در باره دلایل ضعف دولت هخامنشی فارس در جنگ یونان اشاره نموده چنین آورده است: بروز مشکلی در ایران سبب جسور شدن دولت شهرهای یونانی گردید. در واقع بخش اعظم پیش زمینه نبرد ترموپیل از این مسئله شروع گردید. این مشکل جنگ طولانی دولت هخامنشی فارس با اقوام ساک‌ها در شمال بود که به شدت باعث فرسایش قدرت نظامی فارس شده بود. شورش ساک‌ها در زمان خشایار شاه به اوج خود رسیده و بخش عظیمی از سپاه فارس به مرزهای شمالی اعزام گردیده بودند. به همین دلیل قدرت آن‌چنانی برای آغاز جبهه جدیدی وجود نداشت (سکندر پور، ۲۰۲۵).

روش تحقیق

این تحقیق که به منظور بررسی عوامل موثر در جنگ‌های یونان و فارس و پیامدهای آن انجام شده است، بر پایه تحقیقات منابع کتاب‌خانه‌یی استوار بوده، اطلاعات و رویدادهای مرتبط با موضوع از کتب مؤرخان معتبر و مقالات علمی محققان گردآوری و تحلیل گردیده است؛ تا تصویر دقیقی از این جنگ‌ها ارایه شود. همچنان تاثیر این جنگ‌ها از نظر سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی تحلیل گردیده است.

الف: انگیزه و عوامل جنگ یونان و فارس

دولت هخامنشی فارس در قرن ششم ق.م جای‌گزین دولت‌های ماد، ایلام و آشور گردیده و موفق شد؛ تا به عمر قدرت‌های باقی‌مانده در آسیای غربی مانند لیدیه و بابل پایان داده و عظیم‌ترین امپراتوری جهان قدیم را با معیارهای خاص فرهنگی، سیاسی و نظامی خود پدید آورد (محمودآبادی، ۱۳۸۳، ص. ۱۳). کوروش اساس‌گذار دولت هخامنشی فارس بعد از فتح لیدیه با یونانیان آسیای صغیر همسایه شد و به منظور اطمینان خاطر، بخش غربی آسیای صغیر را به دو ایالت سارد و داسکلیون تقسیم

کرد و برای هریک فرمان‌روا تعیین نمود. از آن زمان تا پایان حکومت کوروش یونانیان از قدرت وی هراسان بودند (عبدی‌پور، ۱۳۸۹، ص. ۶). فرزند او کامبوجیه در اثر گرفتاری‌های مصر از مستعمرات یونانی‌نشین غافل ماند؛ اما داریوش مسیر حکومت خود را از آسیا و افریقا به اروپا گسترش داد. حرکت نظامی او در سال ۵۱۴ ق.م سبب تسخیر مناطقی از ایران و کوتاه شدن دست سکاها از شمال فارس گردید. سپس به سواحل غربی دریای سیاه تسلط یافت و از این تاریخ به بعد تجارت آتنی و همسایه‌گان شان از منافع تجاری محروم شدند. محاصره دریایی یونان که بزرگ‌ترین تکیه‌گاه برای ادامه حیات یونانیان بود، آن‌ها را متوجه خطر جدی دولت فارس نمود و اختلاف میان این دو دولت آغاز گردید (دورانت، ۱۳۷۰، ص. ۲۵۸).

در آن زمان مناطق یونانی‌نشین آسیای صغیر به دو بخش تقسیم گردیده بود که یک بخش آن جزء مستعمرات دولت فارس بوده، مناطق یونانی‌نشین آسیای صغیر مقدونیه و تراکیه را شامل می‌شد و یک سوم منطقه را در بر می‌گرفت. دو سوم باقی‌مانده شامل دولت‌های خورد و بزرگی بودند؛ که به شکل پراکنده هرکدام بر منطقه‌ای حکومت می‌کردند و در بین آن‌ها دولت شهرهای آتن و اسپارت از همه قوی‌تر و ثروتمندتر بودند. اکثریت این حکومت‌های کوچک محلی از قدرت دولت فارس هراس داشته و با دادن خراج تحت حمایت آن قرار داشتند. دولت شهرهای اسپارت و آتن دریانوردان و تاجران متبحری بودند که به دلیل تجارت دریایی با دول دیگر دولت شهرهای ثروتمند به حساب می‌آمدند (سکندر پور، ۲۰۲۵). دولت هخامنشی فارس در زمان داریوش به سوی سرزمین‌های اروپایی سرازیر شده و توانست که مناطق یونیا، تراس مقدونیه را به تسلط خویش درآورد. دیدگاه پادشاه فارس این بود که آتن و متباقی سرزمین‌های یونان را نیز ضمیمه قلمرو خود بسازد. اینکه چرا یونان به دنبال به دست آوردن یونان بود، به صورت واضح معلوم نبوده، در مورد از جانب محققان نظریات متفاوتی ارایه گردیده است. موضوعی که بتواند دلیل این انگیزه باشد، کسب اعتبار شاهی و از بین بردن شورشیان در مرزهای غربی امپراتوری بوده است. همچنان فرستادن پیشنهاد آب و خاک به سرزمین‌های یونان و دریافت پاسخ منفی، آماده شدن دولت‌های آتن و ارتريا و حملات آن‌ها به پایگاه دولت فارس (شهر سارد) بدون تاثیر نبوده است (ایلی‌گشت، ۱۴۰۳). به هر حال جنگ یونان و فارس بزرگ‌ترین جنگ در تاریخ این کشورها بوده است. این جنگ‌ها سه دوره را در بر می‌گرفت. دوره اول آن هجوم فارس بر یونان بود، که داریوش شهنشاه فارس آغازگر آن بوده است. در این دوره فارس بر دولت آتن حمله نموده و باعث پیروزی یونانیان و شکست فارسیان گردیده است. دوره دوم این جنگ با حمله خشایار شاه بر یونانیان آغاز گردید. بر خلاف مرحله اول در این جنگ اقوام مختلف یونان علیه فارس شرکت کرده و منجر به شکست فارسیان و اخراج ایشان از سرزمین اصلی یونان گردید. دوره سوم آن به وسیله آنتیان علیه فارسیان آغاز گردیده و توانستند، که فارسیان را از جزایر بحیره ایجن اخراج نموده و اتحادیه دِلوس را تأسیس نمایند (مالستانی، ۱۳۹۸، ص. ۶۵).

دولت هخامنشی فارس در زمان داریوش اول (۵۱۳ ق.م) پیش‌روی خود را به جانب یونان آغاز نموده و مناطق شمال بحیره ایجن را تحت تصرف خویش درآوردند. در دوره‌های بعدی به منظور به دست آوردن سایر مناطق یونان نیز آماده‌گی‌های لازم روی دست گرفته شده، در قدم اول متوجه جزیره ناکسوس گردید؛ تا این جزیره را که یکی از ثروتمندترین جزایر یونان به شمار می‌رفت، تصرف نماید؛ اما این تلاش آن‌ها به نتیجه‌ای نرسید؛ زیرا در سال (۴۹۹ ق.م) ملیت یکی از شهرهای معتبر کرانه‌های غربی آسیای صغیر بنابر تشویق و کمک عده‌ای از دولت شهرهای یونان علیه فارسیان دست به شورش زد. آریستاگوراس حاکم ملیت با حمایت دولت هخامنشی فارس به جزیره ناکسوس حمله نمود؛ تا این جزیره را فتح نموده و به دولت فارس تسلیم نماید؛ ولی چون شکست خورد، گمان کرد که از مقام‌اش برکنار خواهد شد. به این منظور تمام قسمت‌های یونانی نشین آسیای صغیر را به شورش علیه فارس تحریک نمود. این کار به تدریج مناطق بیش‌تری را از آسیای صغیر به درگیری کشاند. با این شورش آریستاگوراس موفق شد؛ تا از حمایت دولت‌های آتن و ارتریا برخوردار شود. در سال (۴۹۸ ق.م) این نیروها شهر سارد را که پایگاه دولت فارس بود، تصرف و آتش زدند. داریوش پادشاه فارس سوگند یاد کرد، که از آتن و ارتریا به دلیل این عمل شان انتقام خواهد گرفت (دانشنامه آزاد، ۲۰۲۵). با استفاده از فرصت یک عده شهرهای دیگر یونانی نیز علیه فارسیان شورش نمودند. داریوش شهنشاه فارس می‌خواست؛ تا هرچه زودتر از کسانیکه در شورش سارد دست داشتند، انتقام بگیرد. به این هدف اردوی نهایت بزرگی را تهیه نموده و جنگ را علیه یونانیان آغاز کرد. فارسیان به انتقام سارد در سال (۴۹۳ ق.م) ملیت را دوباره تحت تسلط خویش درآورده و آن را حریق ساختند و به تعقیب آن به منظور انتقام گرفتن از سایر دولت شهرهای یونان به خصوص آتن که در تصرف و حریق سارد دست داشت، حمله بر یونان را آغاز نمود (دولانن، ۱۳۸۲، ص. ۱۰۴).

ب: جنگ ماراتون

واقعه سارد یکی از حوادثی بود، که جنگ یونان و فارس را شدت بخشید. هیپاس یکی از فراری‌های یونانی که هدف‌اش به قدرت رسیدن در یونان بود، داریوش را به حمله یونان تشویق می‌کرد. اولین حمله فارسیان در سال (۴۹۲ ق.م) تحت رهبری مردونیا از طریق بحر و خشکه به جانب یونان شمالی آغاز گردید. از اینکه یونانیان در این وقت فاقد اتحاد سیاسی بودند و نیروی نظامی قوی نداشتند، دولت هخامنشی فارس به پیشرفت‌های زیادی نایل آمد؛ لیکن در اثر بروز یک طوفان عظیم در دماغه کوه آتوس تعداد زیادی از کشتی‌های جنگی فارسیان از بین رفت و ناچار گردیدند؛ تا عقب نشینی نمایند و حملات شان نا تمام ماند. در سال (۴۹۰ ق.م) بار دیگر حملات فارسیان به یونان آغاز گردید و داریوش سوگند یاد کرده بود، که هرچه زودتر از مردم آتن انتقام خواهد گرفت. روی این هدف نیروی بزرگی را تهیه نمود. فرماندهی این قشون را دو نفر به نام‌های داتس و ارتافرن به عهده داشتند (دانشنامه آزاد، ۲۰۲۵). این قشون

به وسیله (۶۰۰) کشتی در آتیکا پیاده گردیده و در نزدیکی ماراتون موضع گرفتند. یونانیان با اطلاع یافتن از هجوم دولت فارس اختلافات را کنار گذاشته و دولت آتن به زودی نیرویی را تدارک دیده و از دولت اسپارت نیز طلب کمک نمود. مردم اسپارت این تقاضای دولت آتن را پذیرفتند؛ ولی حرکت آنها برای مدت شش روز به تعویق افتیده و قوای آتینان منحصر به خود آتن و پلاته گردید. در این جنگ قشون آتن ده نفر فرمانده داشت که هر روز يك نفر فرماندهی قوا را عهده دار می گردید. قبل از جنگ تمام قومندانان آتن به استثنای يك نفر به نام میلیسیاد که مدت ها در تراس اقامت نموده و طرز جنگ فارسیان را خوب می دانست؛ متردد بودند؛ ولی میلیسیاد به دفاع در مقابل ایرانیان پافشاری کرده و همکاران خویش را متقاعد ساخت، که ایرانیان در جنگ در قلب لشکر قرار می گیرند و رعایا در جناحین قرار دارند. از این رو باید فشار همه جانبه را بر جناحین وارد کرد و به این طریق آنها را شکست داد. یونانیان با يك نیروی خیلی اندک در مقابل ایرانیان صف کشیده بودند و فارسیان این صف کشیدن آنها را ناشی از دیوانه گی آنها می دانستند. با آغاز جنگ فارسیان در قلب لشکر آتنی ها فایق آمده و با شکستن صفوف آنها پیشروی را آغاز کردند؛ ولی قشون آتن و پلاته بر جناحین قشون ایران حمله کرده و جناحین را تار و مار نمودند و سپس به قلب لشکر حمله نمودند. به این طریق جنگ به نفع یونانیان خاتمه یافته و این پیروزی بر شأن و شوکت مردم آتن افزود (مالستانی، ۱۳۹۸، ص. ۶۸).

در ابتدای جنگ ماراتون ایرانیان به سمت جزیره سیکلاد پیش رفته، شهرهای ناکسوس و آرتری را یکی پی دیگری تصرف و به انتقام شهر سارد، آرتری را ویران ساختند. جنگ نهایی که در نزدیک شهر ماراتون رخ داد، در ابتداء فارسیان تا حدودی پیروز گشتند؛ ولی بعد به وسیله آتینان محاصره گردیده و تا ساحل بحر عقب رفتند و نیز به تعداد هفت کشتی ایشان به تصرف آتینان در آمد. نیروهای نظامی فارس از عناصر نا همگون و بدون پیوند با یکدیگر و از مناطق مختلف زیر دست تشکیل گردیده بودند، که عدم ندانستن زبان هم دیگر پروسه جنگ را برای فارسیان تا حدودی مشکل ساخته بود. از همین لحاظ آتینان در جنگ پیروز گردیده و فارسیان را شکست دادند. فارسیان پس از شکست ماراتون با شتاب تمام عازم آتن گردیده و امیدوار بودند؛ تا ساحل آن را با يك حمله ناگهانی تسخیر نمایند؛ اما سپاهیان آتنی پس از دفاع ماراتون با يك راه پیمایی سریع داخل شهر آتن گردیده و در صدد دفاع از شهر آتن شدند و فارسیان به ناچار از پیاده شدن صرف نظر کرده و راه آسیا را در پیش گرفتند و با این ترتیب نخستین حمله دولت فارس دفع گردید. بعد از نبرد ماراتون تِمِستوکُل رئیس حزب بحری یونان که يك سیاست مدار نهایت ماهر بود، پلاتنی را جهت تقویت نیروی بحری آتن طرح کرد که به اساس این پلان به دولت آتن در مدت تقریباً دو سال به يك نیروی بزرگ بحری که پیروزی آینده آنها را در مقابل فارسیان تضمین می کرد، مبدل گردید (دیاکوف، ۱۳۵۳، ص. ۹۸).

ج: جنگ ترموپیل و سالامیس

داریوش شهنشاه فارس به منظور فتح کامل یونان برنامه ریزی‌های بزرگ نمود؛ اما به آرزوی بزرگ‌اش که شکست ماراتون بود، نایل نگردیده و در سال (۴۸۶ ق. م) از دنیا رفت و مسئولیت فتح یونان به پسرش خشایار شاه سپرده شد (دانشنامه آزاد، ۲۰۲۵). در اوایل زمام‌داری خشایار شاه يك عده شورش‌ها در مصر و بابل به وقوع پیوست. خشایار شاه تمام این شورش‌ها را خاموش ساخته و متوجه یونان شد. یکی از اهداف خشایار شاه این بود که تمام سرزمین‌های یونان را تحت تصرف خویش در آورده و آن‌ها را مجبور نماید؛ تا قدرت ایران را بپذیرند. بعضی از دولت‌شهرها مانند تبس و تسالی اتحاد با ایران را قبول نمودند و تعدادی هم مانند آتن و اسپارت تصمیم مقاومت را گرفتند (کورت، ۱۳۷۹، ص. ۶۷). به این منظور خشایار شاه به يك سلسله تدارکات نظامی دست زده و نیروی عظیمی را آماده نمود، که تا آن زمان هیچ کس همچو قشون با عظمت را ندیده بود. تعداد قشون خشایار شاه به دو میلیون و شش صد هزار نفر جنگی بالغ می‌گردید. تدارکات خشایار شاه مجموعاً مدت چهار سال را در بر داشت و امکانات همه جانبه را به خاطر جنگ و آماده‌گی قبلی جهت جلوگیری از برخورد کشتی‌ها و غرق شدن آن‌ها، تهیه انبارهای آذوقه، علوفه برای چهارپایان و امثال آن را در بر داشت. مرکز تجمع سربازان خشایار شاه شهر کاپادوکیه بود، که در این جا تحت تعلیم و تربیه نظامی قرار می‌گرفتند (دولانلن، ۱۳۸۲، ص. ۱۰۷). بعد از اینکه چهار سال را صرف بسیج نیرو نمود، در سال (۴۸۰ ق. م) با لشکری از نژادهای گوناگون به یونان حمله کرد (عبدی‌پور، ۱۳۸۹، ص. ۶).

این آماده‌گی خشایار شاه یونانیان را واداشت؛ تا برای دفاع و مقابله مشترک در برابر فارسیان با همدیگر سازش کرده و تدارکات مشترک را انجام دهند. خشایار شاه پس از تدارکات همه جانبه يك تعداد سفیران را به شهرهای مختلف یونان فرستاد و از آن‌ها طلب آب و خاک نمود و نیز مبالغ هنگفتی را بر دولت‌شهرهای یونان پیشنهاد کرد؛ تا برای فارسیان به عنوان باج بپردازند. این پیشنهاد دولت فارس را عده‌ای از شهرهای یونان پذیرفتند و عده‌ای دیگر مانند: به اوتی، تسالی و امثال این شهرها به صفوف قشون فارس درآمدند و تعدادی هم بی‌طرفی را اختیار کردند؛ ولی دولت‌های آتن و اسپارت پیشنهاد فارس را رد کرده و زمینه را مهیا ساخت تا يك عده شهرهای دیگر با آنان هم‌پیمان گردیده و در صدد دفاع از میهن خویش برآیند. چون دولت اسپارت از لحاظ نظامی نسبت به سایر شهرهای یونان پیشرفته‌تر بود؛ بنابر آن فرمانده عمومی قوای نظامی یونان را در دست گرفت. دولت‌های متحد یونان در معبد پوزایدون (یکی از معابد معروف یونان) اجتماعی را تشکیل داده و اراده خویش را برای تشکیل يك سازمان سراسری یونان اعلان نمودند. در نتیجه این تجمع بین دولت‌شهرهای متحد صلح عمومی برقرار گردید. قشون خشایار شاه اعم از قوای زمینی و بحری در بهار سال (۴۸۰ ق. م) عازم یونان گردید. دولت یونان تسالی را به فارسیان واگذار نموده، استحکامات شان را در گردنه ترموپیل (تنگی بین دو کوه و بحیره) تقویت کردند. این گردنه توسط نیرویی به کمیت

(۷۰۰۰) نفر که به تعداد (۳۰۰) نفر ایشان از دولت اسپارت بود، محافظت می شد. فرماندهی نظامی این نیرو را یک افسر اسپارتی به نام لئونیداس به عهده داشت (مالستانی، ۱۳۹۸، ص. ۷۳).

خشایار شاه با رسیدن به گردنه ترموپیل، بهترین سربازان خویش را جهت اشغال آن فرستاد؛ ولی تمام آن‌ها کشته شدند؛ تا اینکه فارسیان به کمک یک نفر بومی به نام افیالت از راه کوهستانات به عقب جبهه حمله کرده و لئونیداس با دیدن این حالت تمام نیروی خویش را به استثنای (۳۰۰) نفر اسپارتی امر عقب نشینی داد و خودش با عساکرش تا آن حدی در برابر فارسیان ایستاده‌گی کرد، تا همه از بین رفتند. به این گونه گردنه ترموپیل در اختیار فارسیان قرار گرفت (دورانت، ۱۳۷۰، ص. ۸۵). همزمان با درگیری زمینی نیروهای فارس و اسپارت در ترموپیل، در خلیج آرتمیزیوم کشتی‌های فارس با توفان روبه‌رو شده و خسارات زیادی دیدند. تمیستوکلس به این گمان که نیروهای فارس شکست خورده اند، به آن طرف شتافتند؛ ولی آن‌ها را آماده جنگ دیدند. این نبرد با شکست یونانیان و فتح آتن توسط نیروهای خشایار شاه پایان یافت (دانشنامه آزاد، ۲۰۲۵). قوای بحری فارسیان در یونان مرکزی تا آتن پیش رفته و آن را غارت کردند. اکثریت مردم آتن از ترس زنان و فرزندان شان را به جزایر مجاور فرستادند. فارسیان اکروپول را تصرف کرده و مدافعین آن را به قتل رسانیدند و به انتقام سارد معبد اکروپول را آتش زده و پیش‌روی شان را ادامه دادند (دورانت، ۱۳۷۰، ص. ۸۵). به تعقیب این اتفاق ارتش یونان به رهبری شخصی به نام کلومبروتوس (برادر لیونیداس) به تعمیر یک دیوار دفاعی در نزدیکی کورینت آغاز نمودند؛ اما سردی زمستان باعث گردید تا کار ساخت و ساز دیوار توقف نماید و رویا رویی بعدی در دریا اتفاق افتاده است.

در دسامبر (۴۸۰ ق. م). یونانی‌ها در منطقه سالامیس (در خلیج کارانیک قرار دارد) با نیروی عظیمی از دشمن رو به رو گردیدند. گفته می‌شود که (۵۰۰) کشتی جنگی دولت فارس در مقابل (۳۰۰) کشتی یونانی قرار گرفته بود (ایلی‌گشت، ۱۴۰۳). که از آن جمله به تعداد (۱۸۰) کشتی آن مربوط دولت اسپارت بود (دورانت، ۱۳۷۰، ص. ۸۵). فرمانده این نیرو را یک افسر اسپارتی به عهده داشت؛ اما او حاضر به جنگ نمی‌گردید و می‌خواست کشتی‌های خویش را عقب کشیده از دولت اسپارت دفاع نمایند. تمستوکل یا تمستوکلس رئیس قوای بحری یونان می‌دانست، که اگر کشتی‌ها از هم متفرق شوند، کار یونان تمام است (لوکاس، ۱۳۶۹، ص. ۱۷۹). گرچه نیروهای فارس توانایی‌های زیادی داشتند؛ اما در راس قوای بحری یونان شخصی به نام تمیستوکلس جنرال آتنی قرار داشت که حدود (۲۰) سال سابقه نظامی داشته و طرح جسورانه‌ای را به منظور جذب نیروهای فارس به تنگه سالامیس برنامه‌ریزی نموده و ماهرانه ضربه محکمی به دشمن وارد نموده بود، که این امر باعث عقب نشینی دولت فارس شده بود (ایلی‌گشت، ۱۴۰۳). تمیستوکلس مخفیانه به خشایار شاه

پیغام فرستاد. خشایار شاه چون از یونانیان انتظار خیانت داشت، این حیلۀ تمیستوکلس را باور نموده به کشتی‌های فارس فرمان داد؛ تا هرچه زودتر تمام راه‌های تنگه را مسدود نمایند. در نتیجۀ این اقدام خشایار شاه یونانیان جز جنگ دیگر چاره‌ای نداشتند و فردای آن روز در تنگۀ سالامیس شدیدترین جنگ بحری به وقوع پیوسته و خشایار شاه انتظار شکست یونانیان را می‌کشید؛ ولی پیش‌بینی فارسیان معکوس گردیده به عوض یونانیان، فارسیان شکست خورده و به این ترتیب یونانیان نجات یافتند (لوکاس، ۱۳۶۹، ص. ۱۷۹). سال بعد دولت فارس نیروی دیگری را که در رأس آن مردونیه یا مردونه قرار داشت به یونان فرستاد. این بار نیز یونانیان موفق گردیدند؛ تا با کشتن مردونیه نیروهای فارس را به شکست قطعی مواجه بسازند. به این ترتیب به تهاجم فارسیان در سرزمین یونان نقطه پایان گذاشته شد (دانشنامه آزاد، ۲۰۲۵).

د: جنگ پلاته و میکال

زمستان سال (۴۷۹ ق.م) بدون جنگ سپری گردید. در بهار سال بعدی یونانیان يك نیروی بزرگ را به کمیت (۱۱۰) هزار نفر تحت ریاست پادشاه اسپارت تجهیز نموده و در نزدیک پلاته علیه فارسیان به جنگ آغاز نمودند. در این جنگ آتن و اسپارت باهم در رقابت بوده و جنگ به نفع یونانیان و شکست فارس انجام یافت. مردونه فرمانده قوای فارس نیز در جنگ به قتل رسیده و هجوم فارس بر یونان نیز خاتمه یافت. در همان روز در سواحل آسیای صغیر در ناحیۀ (میکال) نیز جنگ بین یونانیان و فارس به وقوع پیوست. در این جنگ نیز فارسیان شکست خورده و یونانیان پیروز گشتند. از اثر این پیروزی دولت آتن به عوض دفاع به تعرض دست زده و يك تعداد دولت شهرهای دیگر یونان را تحت تسلط خویش در آورده و به يك نیروی عمده در بحیرۀ مدیترانه مبدل گردید. در سال‌های بعدی نیز چندین جنگ بین یونانیان و فارسیان به وقوع پیوست که این جنگ‌ها نیز به نفع یونانیان خاتمه یافت (دیاکوف، ۱۳۵۳، ص. ۹۷). پس از آن خشایار شاه دستور بازگشت نیروهای خود را صادر نمود. یک سال بعد در نبردی در دشت پلاته در غرب آتن یونانی‌ها سپاه باقیمانده ایران را با رهبر شان مردنیوس شکست داده به این ترتیب فارسیان ناگزیر بحیرۀ ایجن و کرانه‌های غربی آسیای صغیر را ترك کردند و در سال (۴۷۹ ق.م) حمله خشایار شاه به یونان پایان یافت (بهمنش، ۱۳۴۵، ص. ۲۱۸-۲۱۹).

ه: عوامل ایجاد اتحادیه دلوس و پیشرفت های اقتصادی آتن

نیروهای باقی مانده دولت هخامنشی فارس در سال (۴۷۹ ق.م). در پلاته از جانب یونانیان شکست خورد و بعد از آن جزایر متعدد اژه دست به شورش زدند و دولت شهرهای آتن و اسپارت از این شورش‌ها حمایت کردند؛ تا در رهایی آن‌ها از تسلط یونانیان همکاری نمایند. آتنی‌ها برای تامین مالی ادامه جنگ با ایران در سال (۴۷۸ ق.م) در دریای اژه اتحادیه دلوس را تشکیل دادند که این

اتحادیه در سال‌های (۴۷۰ و ۴۶۰ ق.م) به موفقیت‌های بزرگی دست یافت. در سال (۴۶۶ ق.م) نبرد در بین اتحادیه دلس و نیروهای هخامنشی فارس به نام نبرد یوریمدون به وقوع پیوست. در این نبرد اتحادیه دلس به پیروزی بزرگی دست یافته و آزادی تمام دولت شهرهای ایونی فراهم گردید (دانشنامه آزاد، ۲۰۲۵). در این جنگ یک نفر یونانی به اسم کیمون با پیروزی‌هایش در جنگ‌های بحری و خشکه در مقابل سپاهیان هخامنشی، موفقیت این اتحادیه را به اوج رساند (کورت، ۱۳۷۹، ص. ۶۸).

این پیروزی آن‌ها را متقاعد ساخت، که دولت‌های شهری در صورت اتحاد با هم دیگر می‌توانند، فارسین را از کشور شان خارج بسازند. با گذشت زمان تعداد این اتحادیه روز به روز افزایش یافته تقریباً (۲۰۰) دولت شهر را در بر گرفت. در ابتداء تمام اعضای اتحادیه دارای حقوق مساوی بوده و نماینده هر دولت شهر در شورای عمومی که در جزیره دلس دایر می‌گردید، شرکت می‌کردند و خزانه عمومی که از حق‌العضویت اعضای آن تأمین می‌گردید، نیز در جزیره دلس قرار داشت. از آنجاییکه فرمانده نظامی اتحادیه در دست آنتی‌ها بود، به زودی آن‌ها توانستند، اکثریت رأی را در باره امور اتحادیه به دست آورده و به تدریج قدرت بحری آتن افزایش یافت و اعضای اتحادیه را تحت تاثیر خود قرار داده و باج‌گذار خویش ساخت. خزانه عمومی نیز به شهر آتن انتقال و ماموران آنتی به تمام دولت شهرها اعزام و از چگونگی امور آن‌ها کنترل به عمل می‌آورد. هر نوع تلاش برای بیرون رفتن از اتحادیه، شورش علیه اتحادیه تلقی گردیده و توسط نیروی بحری آتن سرکوب می‌گردید (بکر، ۱۳۳۷، ص. ۷۴). چون آتن و اسپارت با هم رقابت داشتند، از این رو تشکیل اتحادیه دلس توسط آتن باعث نارضایتی دولت اسپارت گردیده و اختلافات شدید را بین آتن و اسپارت به وجود آورد. در رأس دولت آتن در این زمان شخصی به نام سیمون قرار داشت و می‌خواست اتحاد با اشرافیت اسپارت را حفظ نماید.

تشکیل اتحادیه دلس و پیروزی بر فارسین از يك طرف زمینه را مهیا ساخت؛ تا کشتی‌های تجارتي آتن بدون کدام ترس و خوف در تمام جزایر بحیره ایجن، کرانه‌های غربی آسیای صغیر و بحیره سیاه از طریق آبنای دردانیل رفت و آمد کرده و روابط وسیع تجارتي را با مردمان مناطق فوق برقرار سازند و از جانب دیگر یونان وارد یک مرحله جدید گردید، که آن را عصر طلایی آتن می‌گویند. تشکیل اتحادیه دلس و پیروزی آتن بر فارسین باعث گسترش تجارت و حرفه در آتن گردیده بود. بندر پیرایوس به زودی به يك شهر بزرگ و پر جمعیت مبدل گردیده و سکه‌های کشورهای مختلف در این بندر یافت می‌شد. در این بندرگاه معاملات بزرگ تجارتي انجام یافته و اتحادیه های متعدد تجارتي در آن جا تشکیل گردیده بود (مانفرد، ۱۳۵۳، ص. ۵۹). از آنجاییکه سیمون طرف‌دار اتحاد مردم یونان در مقابل دشمن دیرینه شان فارس بود، پلانی را طرح نمود تا فارسین را به کلی از بحیره ایجن خارج سازد و مردم آتن برای دست یافتن به این پلان بر مصر که تحت تسلط فارسین قرار داشت،

حمله کردند؛ ولی در این حمله خسارات بزرگی را متقبل شده و به ناچار از در صلح با خشایار شاه پیش آمدند. سپس هیأتی را به ریاست کالیاس جهت امضاء يك پیمان صلح به فارس فرستادند. کالیاس پیشنهاد صلح را با خشایار شاه در میان گذاشت و خشایار شاه چون در جنگ با یونانیان شکست خورده بود، تسلط آتن را در بحیره ایجن به رسمیت شناخته و سرحد بین یونان و فارس کرانه‌های غربی آسیای صغیر تعیین گردید. این پیمان در سال (۴۴۸ ق.م) امضاء و جنگ بین طرفین خاتمه یافت و دولت آتن برتری خشکه را به اسپارت گذاشته و برتری بحری را برای خودش حفظ نمود (بهمنش، ۱۳۴۵، ص. ۸۷).

نتیجه‌گیری

جنگ‌های یونان و فارس از جمله مهم‌ترین درگیری‌های تاریخ باستان بوده که بر اوضاع سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورهای یونان و فارس تاثیرات عمیقی داشته است. عوامل متعددی در بروز این جنگ دخیل بود. از جمله گسترش قلمرو امپراتوری فارس و پیشروی این دولت به بحیره مدیترانه، مخالفت‌های داخلی دولت شهرهای یونانی، تشویق یونان از جانب بعضی از دولت شهرهای یونان، شورش مستعمرات دولت فارس در آسیای صغیر و تفاوت‌های فرهنگی و تمدنی شرق و غرب عوامل اساسی بروز جنگ در بین دولت‌های یونان و فارس بوده که سرنوشت اروپا و بخشی از آسیا را تحت تاثیر قرار داده بود. در این نبردها هر دو طرف از استراتژی‌های متنوع بهره برده؛ اما یونانیان با استفاده از تاکتیک‌های جنگی منظم و اتحاد میان دولت شهرها موفق شدند؛ تا نیروهای هخامنشی فارس را به شکست مواجه سازند. هر چند فارسیان توانستند که اردوی بی‌شماری را از اسیران جنگی کشورهای مختلف تدارک ببینند؛ ولی نه‌توانستند در جنگ‌ها از آن استفاده مؤثر نمایند؛ زیرا از يك طرف زبان هم‌دیگر را نمی‌دانستند و از جانب دیگر با فنون و شیوه‌های جنگ بلد نبوده، به زور به جنگ آورده شده بودند. این موضوع از جمله عواملی بود که باعث شکست نیروهای فارس گردید. یکی از عوامل دیگری که در شکست فارس نقش داشت، حملات اقوام سکاها در شمال فارس بود. با بحرانی شدن وضعیت فارس خشایار شاه به منظور دفع حملات این اقوام بهترین سربازان خود را به شمال فرستاده بود که این موضوع نیز در ناکامی این دولت دخیل بوده است. قشون یونانی مردمان آزاد بودند که به هدف آزادی خانواده و وطن خویش مبارزه نموده و از کشته شدن در جنگ‌ها باک و هراسی نداشتند. از همین لحاظ با نیروی خیلی اندک در مقابل فارسیان قرار گرفته، باعث شکست و اخراج آن‌ها از سرزمین یونان گردید. در نتیجه از یک طرف یونانیان با پیروزی در این نبرد اتحاد سیاسی خود را به دست آوردند، از جانب دیگر زمینه ساز عصر طلایی یونان و شکوفایی فلسفه و هنر در این منطقه گردید.

مآخذ

بکر، کارل و فریدریک دنکاف. (۱۳۳۷). سرگذشت تمدن، مترجم: علی محمد زهما، کابل: انتشارات پوهنتون کابل.

بهمنش، احمد. (۱۳۴۵). تاریخ یونان قدیم، جلد ۱، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
دانشنامه آزاد. (۲۰۲۵). جنگ‌های یونان و ایران، (آخرین بازدید: ۱۴۰۳/۱۲/۱۰)، قابل دسترس در: <https://tinyurl.com/dhmemmnk>

دورانت، ویل. (۱۳۷۰). تاریخ تمدن (یونان باستان)، چاپ سوم، مترجمان: میرحسین آریز پور، فتح‌الله مجبانی و دیگران، تهران: انتشارات آموزش انقلاب اسلامی.

دولانن، شارل. (۱۳۸۲). تاریخ جهان: جلد ۱، مترجم: احمد بهمنش، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

دیاکوف، و و کوالف س. (۱۳۵۳). تاریخ جهان باستان (یونان)، چاپ سوم، مترجمین: محمد صادق انصاری، محمد باقر مومنی و دیگران، تهران: انتشارات اندیشه.

سکندر پور، امیرعلی. (۲۰۲۵). نبرد ترموپیل، (آخرین بازدید: ۱۴۰۳/۱۲/۱۰)، قابل دسترس در: <https://tinyurl.com/5n85um4h>

کورت، املی. (۱۳۷۹). هخامنشیان، تهران: انتشارات ققنوس.

لوکاس، هنری. (۱۳۶۹). تاریخ تمدن از کهن‌ترین روزگار تا سده‌ی ما، جلد ۱، مترجم: عبدالحسین آذرنگ، تهران: انتشارات کیهان.

مالستانی، منورشاه. (۱۳۹۸). یونان و روم در دوران قدیم، کابل: انتشارات جهان اسلام.

مانفرد، دیوپک و گویر. (۱۳۵۳). تاریخ مختصر جهان: جلد ۱، مترجم: محمد تقی فرامرزی، تهران: انتشارات کونتربرگ.

مجله گردشگری الی‌گشت. (۱۴۰۳). جنگ‌های امپراتوری‌های فارس و یونان در دوران هخامنشی، (آخرین بازدید: ۱۴۰۳/۱۲/۱۰)، قابل دسترس در:

<https://tinyurl.com/nbmhemub>

محمودآبادی، اصغر. (۱۳۸۳). دیپلوماسی هخامنشی از (ماراتون تا گرانیک)، تهران: مینو.

عبدی‌پور، طاهره. (۱۳۸۹). ترموپیل. رشد آموزش تاریخ فصل‌نامه‌ی آموزشی تحلیلی و اطلاع‌رسانی، دوره یازدهم، شماره ۳، تهران: دفتر انتشارات کمک آموزشی.
